

Obnova historické budovy Staroměstské radnice

Staroměstská radnice v Praze je významným souborem historických objektů, které se těší zvláštní legislativní ochraně jako národní kulturní památka. V roce 1981 byl v SÚRPMO vypracován generel jak prostorové tak funkční i technické části budovy. Tento generel měl za úkol překlenout období před dostavbou východního křídla radnice. Jak je známo, ani poslední architektonická soutěž, v pořadí již osmá, nepřinesla řešení, které by mělo být realizováno. Protože stavebně technický stav některých částí je neuspokojivý a u jiných dokonce havarijní, bylo nutné přikročit k postupné rehabilitaci historické části radnice, rozdělené na několik na sebe navazujících etap.

Přestože radnici v současné době považujeme za torzo, které je žádoucí dostavět a zacelit tak dosud otevřenou ránu po vypálení a následném zboření Nobileho dostavby, historická část zůstala dosud živým organismem. Nový návrh generelu autorů Milana Pavlíka a Iva Bílého sice navazuje na předchozí úpravy prof. Janáka, Frágnera a arch. Korečka, ale vychází už z nových potřeb radničního využití.¹

Ukázalo se totiž, že některé funkce přerostly možností místa do té míry, že se staly zátěží, některé provozní předpoklady se naopak nevyplnily. Hlavní funkci budovy, jako sídla primátora hlavního města, – přijímání zahraničních hostů a delegací, – silně narušuje například využívání svatební síně, slavnostní, velmi oblíbené a žádané, mimořádná návštěvnost turistů atd. Tyto vedlejší účely mají nevyhovující zázemí, trpí nedostatkem provozních místností, dochází ke křížení tras apod.

Generel sice ponechává tyto funkce v budově, ale usměrňuje je, volí nové varianty návštěvních tras, do nichž zapojuje i nové soubory místnostní a buduje nové pomocné prostory pro přijímání hostů města a oficiální příležitosti. Nejvíce však tíží hospodářskou správu NVP nezbytnost výměny a modernizace všech technických sítí a zařízení budovy. Bylo logické, že od dostavby východního křídla se očekávala zásadní změna technického režimu objektu. Vakuum, které nastalo, předpokládá další prodlužování technických provizorií (mobilní provizorní plynová vytápna atd.). Radnici tedy čeká především výstavba energetického centra. Je zpracováno několik variant vytápění (pod-

Staroměstská radnice po opravě roku 1988. (T. Binková)

střešní plynová výtopna – kotelna Hydroterm, přestavba centrální kotelny pod Novou radnicí, dálkový přiváděč tepla z Mělníka). Všechny varianty se však nemohou vyhnout exponovaným místům, zvláště v rozvodné síti v historických prostorech. Naléhavé je i nové řešení vertikálního spojení. Jediné Bělského schodiště neumožňuje podle dnešních předpisů dobře využít podstřešní prostory (únikové požární cesty), dodatečně vbudované atypické výtahy jsou technicky zastaralé a čím dál obtížněji se opravují. Bylo navrženo nové únikové schodiště a nový velkokapacitní výtah.

Dalším z havarijních problémů, vyžadujících podle generelu přednostní vyřešení, byla oprava pláště věže a celé východní části budovy včetně orloje, kaple a statického zabezpečení Sprengerova torza. Akce skončila na přelomu roku 1987–1988.

Oprava věže sama o sobě je zajímavý teoreticko–památkový problém.

Pasport Staroměstské radnice je jedním z nejstarších a během práce byly obje-

veny týmem SÚRPMO za vedení dr. Dobroslava Líbala další prameny. Bylo by žádoucí tento základní kritický elaborát novelizovat a doplnit o pasporty již zbořených částí. Bylo by to metodicky znamenité vodítko i pro předpokládaný archeologický výzkum uvažovaného staveniště východního křídla.

Během šesti století své existence věž značně změnila svůj vzhled. Z původní gotické hmoty se dochovalo méně, než se na první pohled jeví. Její památková kvalita – cena stáří – by byla podle Rieglovy školy velmi problematická. Uvedme znovu stručně nejdůležitější údaje. Věž byla založena kolem roku 1364 a dostavěna před rokem 1381. Prošla mnoha rekonstrukcemi už těsně po ukončení stavby. Již roku 1430 hrozila zřícením a byla náročně podezdívána a zpevňována. Znovu byla opravována v horní partii roku 1606. V roce 1805 měla takové trhliny, že musela být arch. Františkem Hegerem rekonstruována. Byl zřízen kamenný ochoz a střecha dostala břidlicovou krytinu. Přesto se v roce 1829 uvažovalo o jejím snesení. V roce 1841 odborná komise shledala, že zdivo věže velmi utrpělo ohněm, který ji poškodil v roce 1399 a 1430. Architekt Josef O. Kranner ji chtěl zbourat a vylepšenou znovu postavit za 50.000 zl. V roce 1846 však gubernium Krannerův návrh odmítlo a povolilo pouze opravu. Zdivo věže od základů až po kapli bylo zabezpečeno a zesíleno. V roce 1881 bylo v západní části

Staroměstské náměstí, rytina F. B. Wernera z poloviny 18. století. (Archív SÚPPPOP)

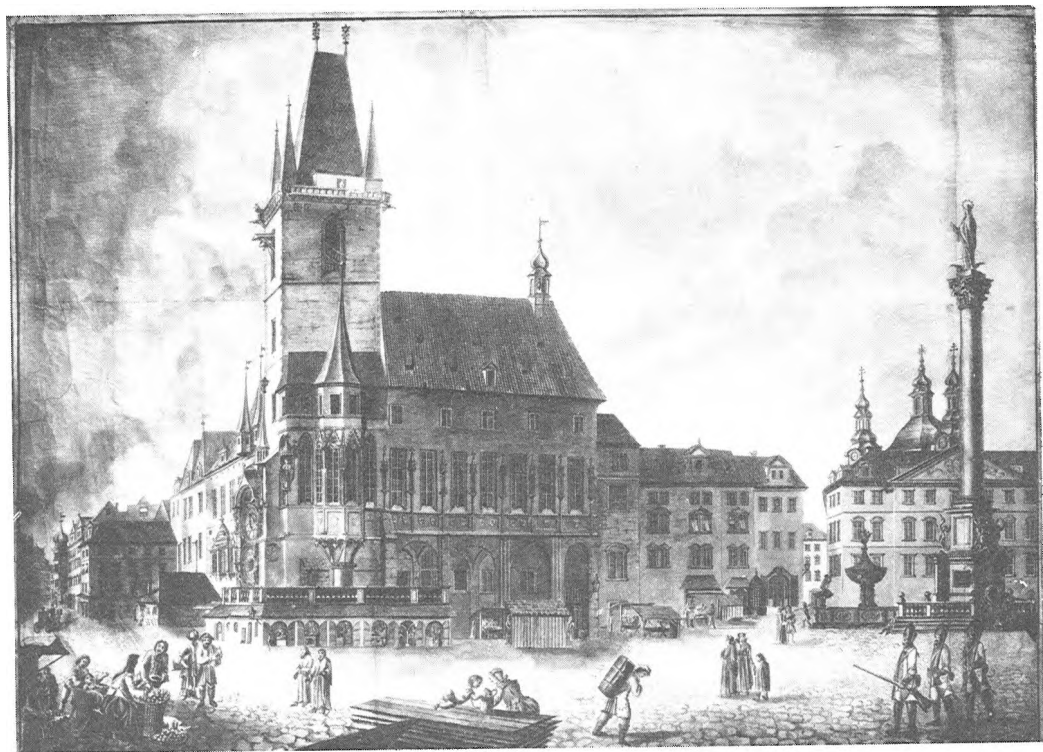
Staroměstská radnice, perokresba tuší L. Kohla z r. 1808. (Archív SÚPPOP)

Staroměstská radnice, L. Kohl, 1787. (Archív SÚPPOP) ►

Staroměstské náměstí od severu, L. Peuckert, 1790. (Archív SÚPPOP) ►

vyměněno až do výšky druhého poschodí. Zdi svázaný železnými kleštěmi. Věž byla omítnutá až do roku 1908, kdy ji stavitel Zákrejs znovu opravil.

Zákrejsova oprava vlastně určila podobu věže, jak ji známe dnes. Byla také rozhodující pro rekonstrukci této části radnice po roce 1945. Zákrejs provedl obnovu krytiny, šalování střechy věže i střechy nad kaplí, oplechování vikýřů, opravu stříšky i věžičky nad orlojem, výměnu zvětralých římsových kvádrů. Zdivo bylo vyspárováno a části opukových kamenů a pískovcových kvádrů vyměněny. Tehdy se rozhodlo, že věž zůstane pouze v režném zdivu.

Staroměstská radnice, Langweilův model Prahy 1826–1833. (Archív SÚPPOP)

Podoba věže v této úpravě, v podstatě chybné, se tak vžila, byla tolikrát fotografována a výtvarně zobrazena, že se stala podkladem pro rekonstrukci po roce 1945 i pak pro rekonstrukci naší. (Naše rozhodování však silně ovlivnilo stanovisko technologů, kteří upozorňovali na zpráškování povrchu zvláště u opuky vzhledem ke znečištění pražského ovzduší exhaláty, a na pravděpodobnost odpadnutí omítek od tohoto podkladu).

Při opravě detailů věže jsme si uvědomovali, jak silná je historická tradice v prostředí Staroměstského náměstí. Třebaže prof. Pavel Janák měl po roce 1945 plné právo navrhnout na místě vyhořelé věže novotvar, obnovil podobu z roku 1808. Původní vzhled však byl jiný. Na ikonografii z 16.–17. století (Kozel, Willenberg) je kreslen s nárožními vížkami a plným ochozem. Na pohledu Ouden–Allenově nárožní věžičky chybějí, na Dietzlerově korunovačním průvodu Marie Terezie je nejasné, zda ochoz chybí či je proporčně zkreslený. Na mě-

Staroměstská radnice, Langweilův model Prahy 1826–1833. (Archív SÚPPOP)

dirytu F. a F. Hegerů ochoz opět chybí, pouze nárožní věžičky mají okénka. Hodiny však již zakryly gotické okno. V kresbě Kohlově okno naopak existuje. Podle Hegera a Plutha nárožní věžičky nebyly posazeny na krakorce ochozu, ale souvisely s hlavní střechou. Pluth i Heger zobrazují nízký nekrytý ochoz bez arkády. Současný stav s pseudogotickou arkádou na ochozu zachycují všichni vedutisté až po roce 1810 (Šembera, Würbs, Koruna, Gantner, Morstadt a hlavně Langweil).

V době obecně vládnoucího klasicismu či empíru jsou novogotické detaily ochozu něčím nezvyklým. Předjímají období historických slohů, nebo jde naopak o retrospektivu? V každém případě se tento dobově těžko zařaditelný útvar stal tak charakteristický pro obraz Staroměstského náměstí, tak vrostl do povědomí diváků i odborníků, že rekonstrukce po roce 1945 za vedení prof. Janáka zcela samozřejmě a bez jakýchkoliv pochybností respektovala toto historizující

řešení. Byly vyměněny všechny sloupky a značná část pískovcových desek zábradlí. Korunová římsa byla ponechána, pouze vyspravena. Zdivo věže bylo vyspraveno, často pouze cementovou maltou, a zaspárováno.

Shrneme-li tyto poznatky, musíme konstatovat, že věž je útvar velmi složitý. Během své existence se značně proměnila ve hmotě i ve tvaru. Podle postulátů Riegelovy školy bylo proto teoreticky možné a logické předložit v soutěžích na dostavbu Staroměstské radnice nové ukončení věže, teorie to dovolovala.

Proč v současné době žádný takový návrh nebyl ani vysloven, si lze vysvětlit ekonomickými důvody, ale i tím, že do pojmu památková hodnota objektu vstoupila hlediska další.

Především po zničení panoramatických kvalit středoevropských měst válkou či novou výstavbou stoupla hodnota věže v kontextu s ostatními historickými dominantami historického centra Prahy. Trvá povědomí o ukončenosti tohoto svébytně rostlého útvaru. Získáváme nové a nové zkušenosti: nahrazování starých kompozic nebo i jejich kopií novotvary neuspokojilo, i když svým způsobem měly některé rysy nadčasové, snad i geniální (Gočár – věžová radnice 1909). Mimo to právě ve 20. století se věž Staroměstské radnice stala svědkem mnoha důležitých událostí z moderních dějin českého národa a státu. Není zanedbatelné ani to, že právě ve 20. století se stala zobrazovaným objektem v mnoha grafických, malířských i filmových dílech a vstoupila do kulturního povědomí nejširších vrstev jako jeden ze symbolů Prahy. Hodnota stále kvantitativně se zmenšující originální gotické hmoty ze 14. století sice nemizí, ale je doplňována kvalitami novými. Urbanistický význam, tvar věže jako zdroj uměleckých inspirací i hodnota věže–svědka nás vedou k tomu, že u právě skončené rekonstrukce se shodli všichni zúčastnění neměnit tvar ani stávající vzhled a při nutných výměnách postupovat převážně formou kopie. To se týká i kamenných článků, pocházejících z úpravy v 19. století.

Předmětem mnoha diskusí i znaleckých posudků byla oprava krytiny. Nakonec zvítězil názor, že stávající břidlicová krytina patří neodmyslitelně k pojmu věže, dokonce i v barvě (šedomodrozelené). Proto byla provedena pouze její oprava, částečné přeložení a doplnění. Rovněž rekonstrukce velkého gotického okna nepřipadala v úvahu vzhledem k tomu, že Landesbergerovy hodiny i jejich pseudobarokní rám se hluboko vžily do povědomí obrazu věže.

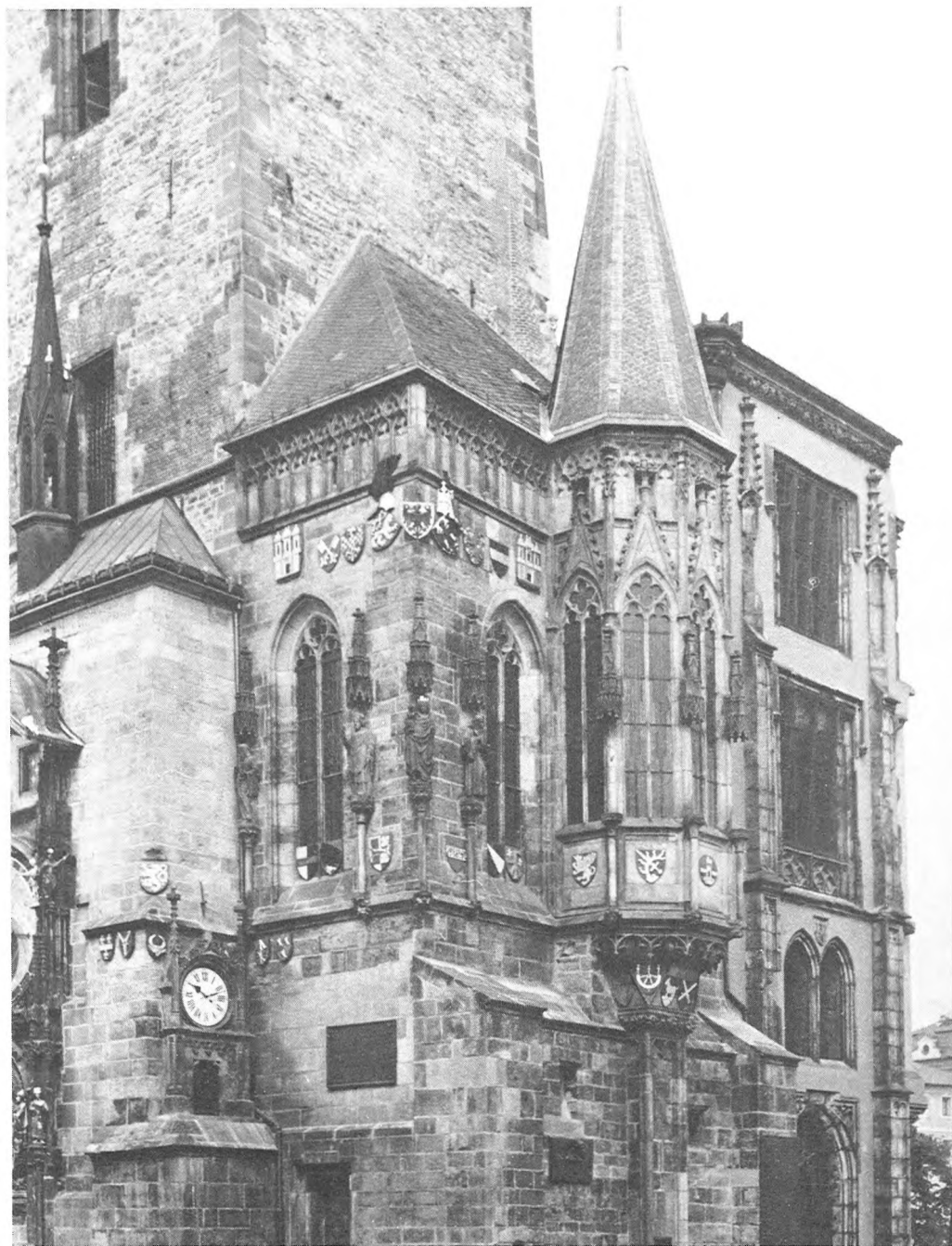
Oprava horní části věže byla prováděna ze speciálního visutého lešení, na němž byly zavěšeny lávky. Projektant i dodavatel vyšli vstříc požadavku vedení Národního výboru hlavního města Prahy, aby lešení bylo minimální, a aby byl neustále i během oprav umožněn vstup do objektu též významným hostům. Pro stavbu i pro projekci to znamenalo značné komplikace. Ve spodní části ovšem lešení muselo být.

Oprava spodní části věže, kaple, přístavby kolem orloje a Sprengerova torza přinesla řadu speciálních problémů restaurátorských, stavebně technických

Staroměstská radnice, olej C. Würtze z r. 1836. (Archív SÚPPOP)

(statické zabezpečení, izolace vůči spodní a vztlínavé vlhkosti), uměnovědných, výtvarných a architektonických. Protože šlo o památku velmi známou a sledovanou, turisticky atraktivní, probíhala oprava pod tvrdými termínovými tlaky a za živého zájmu veřejnosti. Také projekt se musel přizpůsobit zvláštní situaci. Především bylo provedeno fotogrammetrické zaměření spodní části (od uliční čáry po střechy v měřítku 1 : 20 s vyznačením všech kamenů). Kamenný plášť proto mohl být rozdělen do tří skupin. V první skupině byly kvádry, které již podle vizuálního posouzení byly navrženy k výměně. Tato skupina byla co do počtu nejmenší. Druhou, větší skupinu, tvořily opukové a pískovcové kvádry sice poškozené, ale o jejichž osudu rozhodla po postavení lešení odborná komise památkářů, dodavatele, investora, restaurátorů. Třetí skupinu kamenného pláště opravoval vyspárováním, omytím a povrchovou úpravu Pražský stavební podnik (k navržené silgelizaci nakonec nedošlo pro nedostatek konzervačního prostředku). Termínový tlak a spojené úsilí projektanta a památkových pracov-

Část lucemburské radnice po opravě r. 1988. (T. Binková)

Severní průčelí Staroměstské radnice po opravě r. 1988. (T. Binková)

níků způsobily, že výměna kamenného obkladu byla proti původním předpokladům značně omezena. Největší rozsah plomb si vyžádala výměna cihelných zazdívek z opravy 1945, povrchově upravených cementem do spárořezu.

Vzhledem k pokračujícímu rozpadu pískovcového soklu vzlínající spodní vodou a solením chodníku byl sokl přestavován, za ním byla vytvořena dutina a zajištěn přívod a odvod vzduchu. Vlastní zdivo bylo z velké části opatřeno hydroizolační clonou.

Restaurátorské práce architektonických článků prováděly Státní restaurátorské ateliéry pod vedením dr. Jiřího Kaše. Zjistilo se, že architektonické rámování orloje bylo původně bohatě polychromováno zelenou, červenou, modrou a šedobéžovou barvou. Zbytky barevnosti byly pouze konzervovány, nebyly však obnoveny vzhledem k tomu, že nálezy neumožnily přesvědčivou rekonstrukci. To se týká i barevnosti arkýře. Arkýř byl staticky zpevněn. Protože statický průzkum prokázal, že betonová deska nad klenbou z opravy roku 1945 arkýř zachytila, navrhl statik ing. Jan Vinař ještě „přišítí“ spodního nosného pilíře k tělu stavby. Protože však statické zásahy znamenají nutnost přerušování interiéro-

vých prvků kaple (dlažby), bude statická část přecházet do dalších etap. Staticky bylo prokázáno, že konstrukce arkýře jsou tak štíhlé, tak dimenzovány na mez únosnosti, že nebude možné osadit na stávající konzoly, připravené již od poslední opravy, sochy. Na konzoly, zčásti vyměněné, budou osazeny odlehčené repliky.

Samostatnou otázkou rekonstrukce bylo uplatnění barevnosti erbů a emblémů, které v poměrně hojném počtu zdobí kapli i přístavbu orloje. Heraldická expertiza určila tóny ostré, signalizační, které se výrazně prosazovaly. Po diskusích a za podpory památkových orgánů byly některé barvy ztlumeny, protože přehlušovaly celkový koncept. Jsou nesporně výtvarně i historicky zajímavou, ale nikoli nejdůležitější složkou díla.

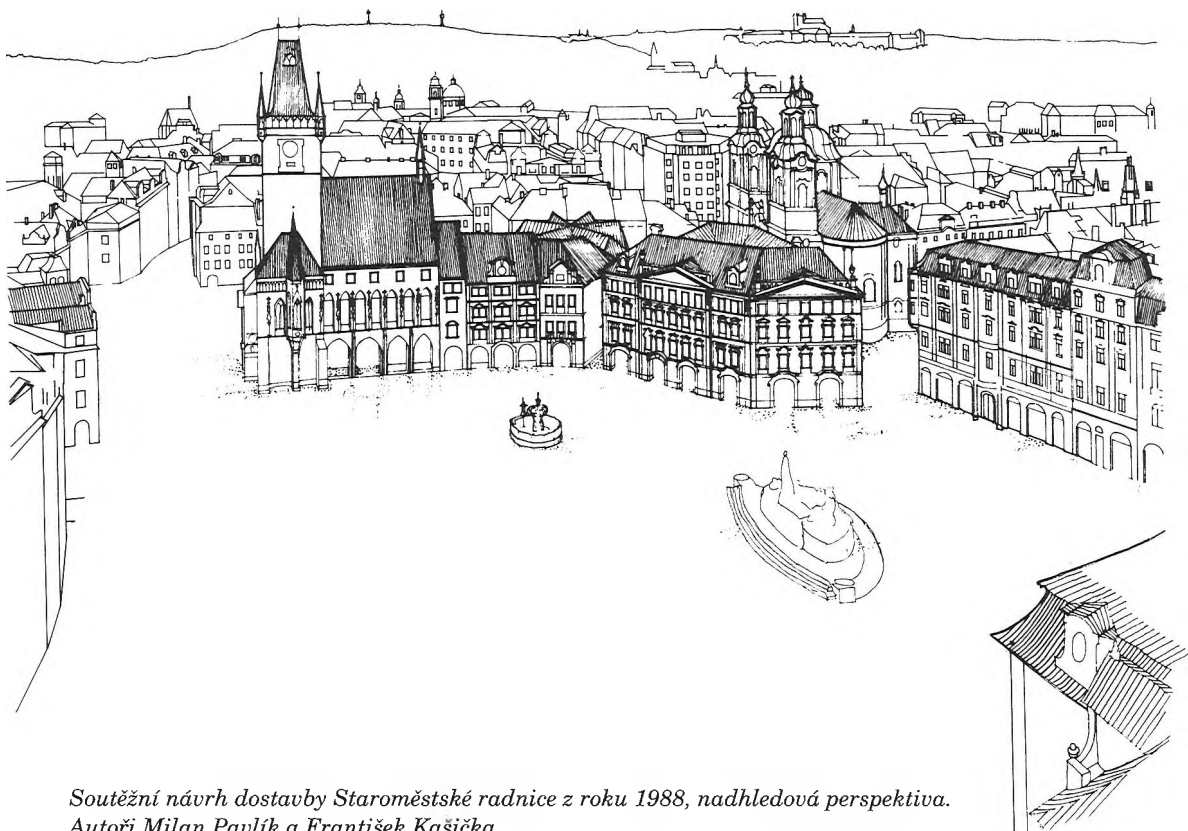
Oprava vlastního orloje přinesla revizi jeho mechanické části (některé prvky mechanismu jsou ještě gotického původu) a restaurování všech výtvarných doplňků. Generel se zabývá myšlenkou zapojit do prohlídkového okruhu také pohled do „zákulisí“ orloje z předsíně kaple. Pohyb mechanismu, jeho zámečnická i výtvarná část je pro moderního člověka velmi přitažlivá. Zřejmě brzy nastane doba, kdy bude nutné vyměnit měděný terč s Liškovou kopií slavného Mánesova kalendária. Měděnka nezadržitelně začíná ovlivňovat barevnost obrazu. Patrně bude nutné vytvořit novou kopii na neutrálním podkladě (nejspíše plast).

Expertiza odborníků, kterou projektanti podporovali, doporučovala osadit znovu sluneční hodiny, kterými byl orloj korigován.² Dochovaly se fotografie z konce 19. století, které dokumentovaly jednoduchou kovovou tyčku a příslušné body. Tato myšlenka na svou realizaci teprve čeká, do této opravy nebyla pojata.

Protože se zjistilo, že vitraje oken kaple byly poškozené, bylo rozhodnuto rekonstruovat je s ponecháním základního rastru dělení s doplněním barevné kompozice. Rekonstrukci provedli J. a M. Jiříčkové.³

Takzvané Sprengerovo torzo bylo pouze staticky zajištěno novým pilířem. Protože je to nejspornější bod všech úvah o dostavbě východního křídla a nebylo zřejmé, jaké řešení nabídne vítězný návrh na dostavbu východního křídla radnice, ponechává se provizorně zabezpečené. Situace ale nesnese odklad, protože porušená nadpraží hrozí zřícením a torzo nemá střechu. Při eventuálním zbouření je třeba počítat s tím, že v sobě může skrývat opracované, profilované články z parlérovské radnice. Zvláštní pozornost vyžaduje sledování dotyku budovy s věží a kaplí. Určitě zde budou zachovány otisky štítu, římsy, vstup do velké radní síně a další důležité architektonické detaily.

Při opravě východní části radnice s kaplí a při studiu zachované plánové dokumentace jsme došli k důležitému závěru. Architekt Petr Nobile vypracoval dvě varianty novostavby východního křídla radnice. Roku 1836 navrhl zbořit celou gotickou radnici i s kaplí. Návrh z roku 1839 bořil pouze dvě třetiny gotické budovy, třetinu (i s dvěma poli přízemní arkády) ponechával. Protože nová Nobileho radnice neměla sklepy, zůstala celá suterénní část zachována. Potvrdil to

*Soutěžní návrh dostavby Staroměstské radnice z roku 1988, nadhledová perspektiva.
Autoři Milan Pavlík a František Kašíčka.*

výkop v Sprengerově torzu. Protože se zachovala třetina průčelí (dále pokračovala fasáda ve stejném členění), je zachován celý suterén a předpokládají se četné nálezy v zasypaných sklepech. Protože existují plány, je možné podle našeho názoru stoletý dosud neřešitelný problém dostavby radnice zcela přirozeným způsobem uzavřít metodou rekonstrukce, anastylozy a doplněním novotvarem.

POZNÁMKY

- 1 Autoři rekonstrukce 1986–1987 jsou: ing. arch. Milan Pavlík, vedoucí projektant, ing. Peter Ruman, zodpovědný projektant – SÚRPMO 06; spolupráce ing. Jan Vinař, dr. Jiří Pelikán, ing. Michal Balík – SÚRPMO, doc. Jan Šrámek – petrografie (viz samostatný článek – Horniny věže Staroměstské radnice v Praze, Památky a příroda 6, 1985).
- 2 Polák, B.: Příspěvek k historii řízení pražského orloje, Staletá Praha XVI., 1986, s. 287–290.
- 3 V současné době se připravuje úprava foyeru a zavěšení skleněné vitraje prof. Stanislava Libenského a Jaroslavy Brychtové. Statika ing. Zdeněk Patrman, spolupráce ing. Josef Franc, ing. Petr Ruman, arch. řešení ing. arch. Milan Pavlík.